

Draagt West-Vlaanderen water naar de zee?

Als er in ons land één provincie met water te maken heeft, dan is het wel West-Vlaanderen. Beukt in het noorden de zee niet tegen ons land aan, de zee die dan ook de Noordzee heet? Nu staat Noordzee wel niet in het woordenboek, want je kunt de zee bezwaarlijk een waterloop noemen. West-Vlaamse rivieren zijn in elk geval de IJzer en de Leie. Je kunt wellicht tegenwerpen dat de IJzer toch een stroom is. Ik heb inderdaad in de lagere school geleerd dat ons land drie stromen heeft: de Maas, de Schelde en de IJzer, want een stroom mondt uit in de zee. Dat komt doordat de Vlamingen, ook na de vernederlanding van het onderwijs, zich nooit afgevraagd hebben hoe een begrip in het Nederlands heette, maar gewoon vertaalden uit het Frans, dat een onderscheid maakt tussen fleuve en rivière. La Meuse, l'Escaut et l'Yser sont des fleuves parce qu'ils aboutissent à la mer. Dan moest het (Belgische) Nederlands ook maar een afzonderlijk woord hebben voor een waterloop die in de zee uitmondt. Dat werd stroom, eigenlijk een algemeen woord voor al wat stroomt, een soort hyperoniem voor waterlopen. Vandaar dat Antwerpen zich nog altijd stad aan de stroom noemt en een Museum aan de Stroom heeft. Maar wat ik op de lagere school als stroom moest leren, is in het Nederlands gewoon een rivier, bepaald een grote rivier. De IJzer is dus de enige rivier in onze provincie die water naar de zee draagt, maar die grote rivier is niet eens half zo lang als de Leie, waarmee West-Vlaanderen vooral geassocieerd wordt. Toen de Fransen ons annexeerden, noemden ze het westelijke deel van Vlaanderen le département de la Lys. Ik heb ooit eens de volgende merkwaardige stelling horen verdedigen. Als je op de kaart de loop van de Schelde en de Leie bekijkt, dan valt het op dat de Leie voorbij Gent ineens

Schelde heet en dat de Schelde van Saint-Quentin over Doornik naar Gent veeleer een zijrivier van de Leie lijkt. Met de naam van de Leie is iets ongewoons aan de hand. Leie gaat heel klankwettig terug op Legia, maar de Franse naam Lys is in het Latijn *Lisa*. De Leie heeft ook een zijrivier, de *Mandel*, die Gezelle *de Mandelbeke* noemde, zoals de *Heule*, die ook in de Leie uitmondt, vaak de *Heulebeek* genoemd wordt.

In het hier gepresenteerde woordenboek passeren allerlei waternamen de revue. Stromende wateren zijn: *beek*, *geleed*, *gracht*, *dijk*, *kanaal*, *vaart*, *sloot*, *vliet*, stilstaande: *kreek*, *poel*, *vijver*. Ik wou even stilstaan bij *gracht*. Het woord is afgeleid van het werkwoord *graven* en betekent oorspronkelijk ‘gegraven waterloop’. Deze betekenis vinden we nog voortdurend terug in de geattesteerde waternamen. Maar in de loop van de taalgeschiedenis heeft zich een betekenisverenging voorgedaan. In modern Nederlands wordt het woord haast alleen nog toegepast op een gracht die een oude stad, een burcht, een hoeve omwilt. De Brugse *Reien* zijn grachten. Dat betekent dat vele grachten in dit woordenboek als *sloot* vertaald moesten worden. Vroeger haalden we oude koeien uit de gracht, vandaag halen we ze uit de sloot. Maar het woord gracht in zijn oude betekenis is in Vlaanderen nog altijd taai. In het journaal wordt hier nog geregeld gemeld dat een chauffeur de controle over het stuur verloor en in de ‘gracht’ terechtkwam, i.p.v. in de *sloot*. De VRT heeft wel een taaladviseur, maar die adviseert nooit wat. Die gracht wordt Belgisch-Nederlands genoemd, maar de West-Vlaming – als hij althans nog dialectvast is – zal in dat verband nooit ‘gracht’ zeggen, maar *hij reed in den dijk*. En dat is dan ook weer zo’n woord met dubbele betekenis, want wie een sloot graaft, krijgt niet alleen een sloot maar ook een dam. De betekenis ‘sloot’ blijkt zelfs de oorspronkelijke te zijn, denk maar aan Engels *ditch* ‘sloot’ en Duits *Teich* ‘vijver’. De Kortrijkse zegswijze *je volt van den oever in den dijk* is een perfect pendant van Nederlands *hij raakt van de wal in de sloot*.

Waternamen kunnen hun naam ook overdragen aan de eraan palende straat of kade. De *Oude Gracht* is een Amsterdamse straat die aan een gracht ligt. Dat gebeurde ook hier. In Gent

gaf de Leie haar naam aan o.m. de *Lindenlei*, *Graslei*, *Korenlei*. En in Brugge werd de Reie een straatnaam in *Kraanrei*, *Lange-rei*, *Spiegelrei*, die aan de loop van de oude Reie liggen. Maar er zijn ook een paar gevallen bekend waar een waternaam door metonymie een soortnaam wordt. Voor de 17de-eeuwse Bruggeling was *Dijver* gewoon 'sloot, riool' gaan betekenen: 1627 *het ruumen van een Diverse daer twee soo drie secreten invallen*. De voormalige stadsarchivaris – selfmade historicus – publiceerde in 1977 twee dergelijke teksten en smaalde: wat zoeken die filologen naar de betekenis van *dijver*? Een dijver is gewoon een riool. Wij weten natuurlijk beter. De onvolprezen Gysseling heeft ons de betekenis van deze oude cultusplaats uitgelegd, want dijver is 'heilig water'. Een Kortrijks voorbeeld kan hier niet misstaan. Als iemand een emmer water omgooit, zodat een hele plas ontstaan is, wordt gezegd: 't is hier een hele Leie.

Zoals bij de familienamen speelt ook bij de plaatsnamen de volksetymologie een grote rol. Onbegrepen namen worden aan bekende woorden of namen aangepast. De *Beverdijkvaart* in Lampernisse staat in 1699 nog als *Beverijckvaert* geattesteerd. De oorspronkelijke plaatsnaam *Beverik* werd niet meer begrepen, maar *dijk* was wel een bekend begrip voor een waternaam. De *Citroenbeek* in Meulebeke was in 1739 nog *de beke van Cedron*. De naam was een bijbelse reminiscentie, want Cedron was een beekbedding door een dal tussen de oostelijke muur van Jeruzalem en de Olijfberg.

Waternamen illustreren ook wel meer taalkundige verschijnselen. Zoals ook de familienamen worden die plaatsnamen in oude geschriften op alle mogelijke manieren gespeld. Ofwel wordt de naam op het gehoor af min of meer fonetisch gespeld, ofwel door foute correctie hypercorrect. Daar biedt de h het vaakst gelegenheid toe. Ik hoef voor dit taalkundig geïnformeerde publiek geen water naar de zee te dragen door uit te leggen waarom dat zo is. Vlamingen gaan nog altijd slordig om met de h. Zelfs de neerlandicus Willem Pée deed dat. Hij vertelde me ooit de anekdote, dat hij eens naast een Nederlandse collega aan tafel zat die Herman heette. Pée had al enkele keren 'ja erman, maar erman' gezegd en toen kreeg Herman het op de

heupen en zei: ‘Willem, als je nog één keer Erman zegt, dan zeg ik Illem’. Zo is er in Lissewege een *Kruishilader*, die telkens als *Kruisilader* geschreven werd. Hypercorrect is dan weer de *Haandebeek* in plaats van *Aandebeek*, want een West-Vlaamse *aande* is een ‘eend’...

Ook de volkskundige komt met dit woordenboek aan zijn trekken. Sommige waternamen herinneren aan de watergeesten die er – althans in de geesten van onze bijgelovige voorouders – gehuisd hebben. De *Klakkaartbeek* in Schuiferskapelle en de *Klakkaartsbeek* in Kortrijk roepen de watergeest Klakkaart met zijn ketens op, die kinderen meenam. De *Slabbaartsbeek* in Oedelem en Knesselare verwijst naar *Slabbaart*: een waterdui-vel die mensenvlees slabberde. De naam *Fleriskotgeleed* gaat terug op de sagengestalte Flerus, een waternekker die bekend was in de hele streek van Gistel. In dat rijtje past uiteraard het Brugse *Minnewater*. Vroeger interpreteerden velen het woord *minne* als ‘liefde’. De Franse naam van het water ligt in die lijn: *lac d’amour*. Later werd beweerd dat het om het gemene water ging. Maar ook dat houdt geen water. Ook hier heeft Gysseling voor helder water gezorgd... We moeten weten dat *Minnewater* niet de oorspronkelijke naam van de vijver is. Het *Minnewater* heette begin 1300 eigenlijk *tgrote water* of *tbrede water*. Het werd achteraf vernoemd naar de *Minnebrug*, die we al vanaf 1310-11 aantreffen als *toter minnen brughe; van der minnen brughe*. Pas in 1362 komt *van der minnen watre* voor. Er staat duidelijk *van der* en niet *van den*, d.w.z. dat *der* de genitief is van *de (minne)*, d.w.z. ‘van het water van de minne’, d.i. het water van de meermin, van de watergeest. De naam *Minnebrug* is dus primair. Het middeleeuwse volksgeloof dacht nl. dat minnen, of watergeesten en waterduivels, in kokers of onder bruggen huisden. Dat kan voor ons, in deze moderne en verlichte tijd, ongeloofwaardig lijken, maar dat was het niet in de duistere middeleeuwen.